

Гузенко І.І.

УДОСКОНАЛЕННЯ МОВЛЕННЯ СПОРТОВЦЯ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Актуальність

Якісну професійну діяльність студентів забезпечить вміння правильно вести діалог, що формує міжособистісну взаємодію викладачів і студентів. З огляду на це актуальним є питання про комунікативну компетентність наших студентів. Тому закономірним є використання у навчально-виховному процесі діалогічного мовлення.

Актуальність цієї теми зумовлена і потребою скоректувати та удосконалити виховну діяльність спортсмена, зорієнтовану на поступовий розвиток. Такі наукові розробки і педагогічні спостереження сприяють якісному зростанню надбань національного педагогічного виховання.

Мета

Досліджуючи багатогранний процес діалогу, ми ставимо за мету виявити педагогічні умови, що сприяють організації міжособистісної взаємодії, розкрити діалог як елемент творчого процесу виховання та визначити критерії діалогічного спілкування, які забезпечують суб'єктивний принцип взаємодії викладача та студентів.

Основний зміст

Діалогічне мовлення студента реалізується через встановлення загальнонаукової, загальнокультурної, комунікативної та соціальної компетентності учнів і на основі цих знань розвивається викладачем під час навчальних занять. Розкрити цей процес є основним і першочерговим завданням нашого дослідження.

На прикладі занять з дисципліни «Основи риторики» також важливо розкрити майстерність організації діалогу та форм його застосування у сучасній вищій школі.

У працях українських та російських педагогів і психологів, присвячених вихованню та формуванню особистості вчителя (Л. Бандура, І. Зазюн, О. Абдуліна, Ю. Кулькоткін, М. Євтух, Б. Шиян, А. Макаренко та ін.), зазначається, що творчий потенціал учителя стає дієвим чинником підвищення якості й ефективності навчально-виховного процесу. Важливо, щоб система підготовки вчителя була спрямована на формування його особистості як суб'єкта педагогічної діяльності.

Останніми роками в Україні захищено кандидатські дисертації, у яких висвітлено педагогічні умови формування особистості вчителя (зокрема, Р. Ф. Пустовій, 1997; І. В. Соколова, 1999; В. Т. Ялович, 1996; В. І. Смолюк, 1999; О. В. Безпалько, 1998; Л. В. Пелих, 2001 та ін.).

Усі ці дослідження є, безумовно, позитивним явищем в українській педагогічній науці. Однак питання виховання студентів-спортсменів та діалогу як універсального інструменту виховання до сьогодні всебічно не досліджені.

Сучасний етап розвитку освіти змушує молодь адаптуватися до дійсності, оскільки навчання відбувається в умовах ринкових відносин. Навчально-виховний процес вищих фізкультурних закладів освіти тісно пов'язаний з тренувальним процесом, що дає студентам змогу не лише оволодіти майбутньою професією, а й стати досконалою, духовно-інтелектуальною й тілесно-розвиненою особистістю. Саме такий висококваліфікований фахівець потрібний сучасному суспільству. Його підготовка потребує нових методів навчання і виховання.

Під час проведення занять викладачі Львівського державного університету фізичної культури послуговуються діалоговою формою спілкування.

Діалог передбачає спілкування викладача і студента як активний процес, результатом якого є обговорення і розв'язання низки проблем. «У процесі діалогу педагог пізнає стиль мислення, шлях пізнання, міркування студентів, відповідно до цього будує хід власних думок, спрямовує взаємодію; педагог не обмежує вільний розвиток особистісних поглядів, позицій студентів, створює можливості для безмежної кількості виборів; діалог викладача і вихованців сприяє поступовому пошуку та зміцненню взаєморозуміння, погодження контекстів індивідуального сприймання в студентському колективі» [1, с. 15].

Діалог створює умови безпосереднього впливу на формування умінь майбутніх фахівців спорту. Викладачі шанобливо ставляться до студентів, стимулюють їхню активність; заохочують до виконання завдань, зацікавлюють, пробуджують в них позитивні емоції. Під час практично-семінарських занять, бесід та у процесі проведення позааудиторних заходів викладачі і студенти співпрацюють як колеги. Це оптимізує студентів, їхню комунікабельність, уважність. Студенти вчаться виокремлювати основні поняття, чітко, ґрунтовно, логічно висловлювати свої думки, робити обдумані, послідовні висновки. Діалог викладача і студента сприяє подоланню бар'єрів у спілкуванні, підвищенню ефективності навчально-виховного процесу, формуванню основних поглядів, ідей, понять і переконань.

Викладачі вищої школи здебільшого мають високий рівень професійної підготовки, вміють зацікавити студентів новим матеріалом, вміло поєднати теоретичний матеріал із проблемами сьогодення, спортивними подіями. Викладачі актуалізують зміст занять, використовуючи активні форми, зокрема ділові ігри: «Пізнай себе», «Самопрезентація», «Проведення спортивного заходу в школі», «Працевлаштування», «Мій перший урок фізичної культури», «Репортаж з футбольного матчу». Викладачі зосереджують увагу студентів на ключових моментах теми, що полегшує сприйняття і засвоєння матеріалу, дає змогу ґрунтовно готуватися до теоретичних та практичних занять, заліків, іспитів.

Студенти університету фізичної культури аналізують наукові і науково-популярні джерела, опрацьовують навчально-методичну та довідкову літературу, ознайомлюються з періодичними виданнями. Це сприяє підвищенню їхнього інтелектуального, культурного і творчого потенціалу. Студенти вчаться правильно мислити, логічно й обґрунтовано висловлювати свої думки.

Завершальною формою зміцнення знань є діалогова форма спілкування викладача і студентів під час аудиторних занять. Викладач послуговується як власним досвідом у царині спорту, так і колективним досвідом студентів групи, тренерів з окремого виду спорту.

Особливу увагу студентів викладачі звертають на події, що відбуваються у світі, в Україні, на проблеми сучасності, зокрема спорту. Теоретичні знання поєднують з практичною фаховою підготовкою і використанням різноманітних інноваційних методів.

Викладачі вміло поєднують зміст занять із формуванням політичної культури студентів, їхньої активної життєвої позиції, прищеплюють любов до мови, культури, звичаїв, традицій, шанобливе ставлення до національних багатств, формують у студентів професійне покликання.

Різноманітні факти, коментарі, подієва інформація, аналітичні огляди доповнюють навчальну тему своєрідним економічним чи суспільним ефектом. Студент набуває досвіду роботи у процесі навчання, беручи участь у спортивних змаганнях, зборах, набуває професійних навичок.

Зокрема на заняттях з основ риторики викладачі Львівського державного університету фізичної культури особливу увагу зосереджують на формуванні особистості промовця, його фахового мовлення (ретельно вивчають і обговорюють спортивну термінологію кожного виду спорту, виправляють ненормативні слова та вислови у спортивній лексиці, активно працюють над використанням вербальних засобів під час мовлення). Така форма спілкування, безперечно, сприяє підвищенню як інтелектуального, так і культурного, і творчого потенціалу студентів. За словами Марії Альчук, уміння впливати словами на людей формує у студента ораторську майстерність. Оратор – людина, що володіє даром красномовства, яка не лише собі створює славу, й іншим людям і суспільству загалом приносить добробут і щастя.

Викладачі наводять приклади проблемних ситуацій, виносячи на обговорення складні питання, які досить часто переходять у цікаву, активну дискусію. Діалогова форма є найбільш вдалою, якщо студент активний на занятті, з'ясовує ті питання, які в нього виникають. Така форма спілкування викладача і студента сприяє поглибленню знань студентів, розвиває їхнє творче мислення, формує власний погляд. Під час занять, тренувань, зборів, змагань викладачі, тренери активно займаються із студентами, консультують їх з різних питань, намагаються прищепити їм необхідні риси, власним прикладом заохочуючи до набуття знань, удосконалення предметних умінь, навичок.

Професійні особливості мовленнєвої діяльності студентів-спортовців проявляються у контексті організації умов професійного спілкування, доборі мовних та мовленнєвих засобів відповідно до потреб, завдань міжособистісної культури спілкування. «Важливі його характеристики – змістовність,

логічність, точність, стислість, простота та емоційна виразність, образність, барвистість мовлення. Правильна вимова, вільне, невимушене оперування словом, відмова від вульгаризмів..., фонетична виразність, інтонаційна розмаїтість, чітка дикція... – необхідні елементи міжособистісного спілкування студентів» [2, с. 431].

Такої думки дотримується і активне студентство, яке вболіває за розвиток спортивних досягнень та належне функціонування української мови у державі.

У Львівському державному університеті фізичної культури були проведені опитування студентів-спортівців з метою з'ясування: наскільки спортсмені послуговуються етикетом під час професійного спілкування. Нами були зроблені такі висновки: ефективність професійного мовлення майбутніх вчителів фізичної культури залежить від рівня володіння мовою, правильного вибору мовних засобів, від культури спілкування.

Позитивне навантаження в етикетному мовленні майбутніх фахівців спорту здебільшого мають поради та пропозиції. Наприклад, «пропоную провести заняття з лещатарських перегонів на горбистій місцевості». Позитивною реплікою відповіддю на прохання є: «Із великим задоволенням».

Ефективними є пропозиції, як діяти за певних обставин. Скажімо: «Раджу тобі займатися легкою атлетикою, щоб загартувати організм». У відповідь: «Щиро дякую за пораду, я нею обов'язково скористаюся» [1, с. 142].

У мовленні часто доводиться задля вияву етикету послуговуватися спонукальними синтаксичними конструкціями, які не потребують використання наказового способу дієслова. Наприклад, «Прошу виконати команду: «Стати в лаву», або ж «У русі перешикуватися».

Зважаючи на інтенсивність спортивних занять, студенти доволі рідко використовують ввічливі вислови-відмови, щоб не образити свого приятеля, не спричинити комунікативного конфлікту: «Я вдячний за пропозицію, та не можу погодитися, бо не вдало виконую функцію нападника у грі».

Вітальні конструкції у мовленні спортсмена найчастіше є виявом побажань: «Сердечно вітаю тебе із вступом до ЛДУФК»; «Зичу тобі міцного здоров'я, щастя, успіхів у навчанні і досягнення вершин майстерності у царині гімнастики». Репліки-відповіді на

привітання незмінні, на кшталт: «Щиро дякую. Дозволь і тебе привітати» [1, с. 144].

Виявом етикетної культури ввічливості є висловлення подяки за добре слово: «Дякую за підтримку на змаганнях». Відповіддю може бути фраза: «Мені було приємно. Я рада, що ти задоволена» [2, с. 150].

Відповідними формулами спортсвці виражають схвалення: «Я захоплена твоїм виступом» або ж «Ти прийняв правильне рішення щодо занять великим тенісом».

Компліменти у мовленнєвій практиці є висловами високого рівня якості, міри. Наприклад, «Ти першокласний фахівець-спортсмен» або «У тебе чудовий вигляд».

Широкий набір словесних формул в українській мові має жанр зауваження: «Я змушений зробити тобі зауваження. Ти не зовсім добре став у лаву» або «На жаль, ти належно не засвоїв муштровий вишкіл» [2, с. 155].

Найуживанішими формулами висловлення власного погляду є: «На мою думку, ...» або «Я переконана...», або «На завершення розмови вважаю за доцільне повторити сказане мною: "Ти досягнеш високих спортивних результатів» [2, с. 156-157].

Багатим є словничок прощальних фраз: наприклад, «до зустрічі»; «зичу здоров'я»; «нехай тобі щастить»; «рада буду тебе бачити на змаганнях із стрільби».

Професійна діяльність передбачає високу культуру спілкування, яка засвідчує вміння майбутніх фахівців спорту реалізувати свої можливості у спілкуванні, здатність засвоювати, передавати почуте або свої враження.

У професійному спілкуванні здебільшого послуговуються особистісним підходом до висловлювання: «я переконаний»; «я хочу порадитися з Вами». Характер культури спілкування, етикетного ставлення до людей віддзеркалений у фольклорі, скажімо: «який розум, така й бесіда»; «добре тому жити, хто вміє говорити».

Відомий філософ Конфуцій висловлювався стосовно мовної проблематики: «Якщо мова не є правильна, то вона не означає того, що має означати, а тоді моральність і всяке мистецтво почнуть занепадати, справедливість зійде на манівці».

Учені-психологи виокремлюють чинники, що ускладнюють спілкування: погрози; негативна критика; образи, образливі

порівняння, прізвиська; апеляція до обов'язків: «ти не повинен»; «ти не маєш права»; «натяки без розкриття важливої інформації»; «якщо ти будеш поводити себе добре, я зможу допомогти тобі»; упереджений діагноз мотивів поведінки: «у тебе нема бажання займатися тренуванням»; зміна теми: «це дуже цікаво, але поговоримо про твої спортивні досягнення».

Провівши комплексне дослідження загального рівня мовленнєвого етикету спортсменів, нами підготовлено загальні рекомендації щодо усунення недоглядів із мовленнєвого вжитку. Таким чином, у різних випадках міжособистісного спілкування, щоб оптимізувати професійне мовлення, потрібно дотримуватися певних правил. До них належать: «...встановлення особистісного контакту, за якого студент відчуватиме, що звертаються саме до нього (реалізується мовними засобами, називаючи ім'я); ...демонстрація яскравих цілей, спільної діяльності (викликає зацікавленість у співрозмовника, почуття причетності до справи) [2, с. 444-445].

Інтенсифікує професійне спілкування спортсмена захоплення своєю спеціалізацією, скажімо, футболом. Таким чином, спортсмени налагоджують дружні стосунки у професійній діяльності. Щоб посилити ефективність самовиховання у мовленнєвій діяльності, майбутні фахівці повинні дотримуватися таких рекомендацій: доступно розповідати про потребу вживання висловів мовленнєвого етикету у спортивній царині під час занять фізичної культури та спорту; популяризувати національні традиції з використанням висловів мовленнєвого етикету; проводити конкурси з метою популяризації висловів мовленнєвого етикету у спортивній лексиці.

Взявши до уваги усі мовленнєві чинники, використані у дослідженні, підсумовуючи, ми з'ясували, що успіх професійного спілкування залежить, насамперед, від культури самого спілкування.

Спілкуючись, спортсмени повинні бути тактовними щодо інтересів своїх співрозмовників, оскільки мова йде про елементи конкуренції, слави та успіху.

Значна частина студентів-спортсменів переконана, що під час спілкування необхідно зважати на думку своїх колег, розуміти їхній настрій, уникати конфліктних ситуацій.

На заняттях з основ риторики викладачі переконують студентів у тому, що під час спілкування необхідно уникати штампів, послуговуватися новими засобами та методами. Здебільшого спортсмені аналізують власне мовлення, логічні зв'язки між частинами тексту. Спілкуючись між собою, вони намагаються уникати абстрактної критики, оскільки це породжує опір, роблять спроби якнайчастіше висловлювати схвалення, заохочення.

На думку науковців, кожній особі треба систематично удосконалювати словесні елементи власного спілкування. Оволодіння риторичними знаннями – не лише елемент професійної підготовленості, але його загальної культури.

Викладачі Львівського державного університету фізичної культури осучаснюють, оновлюють і поліпшують риторичні знання у студентів. Формування мовленнєвого етикету української спортивної термінології має стати одним із способів підвищення мовної культури нашого суспільства.

Отже, за умови повноцінного функціонування риторичної науки можна сподіватися на активніший процес повсякденного використання загальноприйнятих правил поведінки, знання моральних основ етикету. Українська риторична наука має значні ресурси для збагачення культурного фонду мовленнєвого етикету майбутніх фахівців спорту. Сучасна риторична практика у галузі спорту потребує виважених підходів та ґрунтовного вивчення історичної спадщини, а використання висловів ділового етикету у роботі із студентами вищих закладів освіти спортивного спрямування є одним із безпосередніх чинників їхньої професійної підготовки. Для досягнення належного рівня культури спілкування треба докладати чимало зусиль з боку риторів та фахівців спорту задля унормування та стандартизації ділового етикету у галузі фізичної культури та спорту.

Можна впевнено стверджувати, що діалогова форма спілкування викладача і студента найефективніше впливає на якість навчально-виховного процесу.

Викладачі звертаються до студентів на «Ви», уникають наказового тону, підвищення голосу. Викладач звертається до студента зі словами «Прошу сідати!», не рекомендовано вживати – «Негайно сядьте!». Викладач по-дружньому запитує «Чи у Вас є труднощі з відповіддю?» або «Чи не надати Вам ще час, щоб

обміркувати відповідь?», однак не варто запитувати так: «Чому Ви не відповідаєте?»

Навчальні плани у вищих закладах фізичної культури в Україні діють згідно з визначеними моделями, які означені як «сегментна», «співпрацююча» та «інтегруюча». Набуття знань в умовах деідеологізації суспільства потребує звернення до загальнолюдських та національних цінностей. Про це йдеться і в Державній програмі національного виховання, де зазначається, зокрема, що необхідно наповнити заняття гуманітарним змістом, орієнтованим на безпосередній розвиток студента.

Студенти-спортівці активні у підготовці тематичних, літературно-мистецьких вечорів. Спілкування викладача і студентів під час організації і проведення літературно-мистецьких вечорів розвиває світогляд студентів, морально-духовні цінності, професійно-особистісні риси, підвищує їхню професійну і загальну культуру.

Викладачі кафедр за підтримки ректорату і профспілкового комітету систематично і на високому рівні проводять позааудиторну роботу з метою національно-патріотичного, духовного виховання студентів, намагаючись прищепити їм любов до історії, традицій, національних багатств.

У Львівському державному університеті фізичної культури навчається багато здібних, талановитих, творчих дітей, які мають цікаві задуми, прагнуть розвивати свій талант, поповнювати свої знання.

Під час репетицій, організації та проведення літературно-мистецьких вечорів студенти, спілкуючись між собою, а також з викладачами, тренерами стають емоційними, активними, у них виникає бажання творити, формується почуття прекрасного.

Періодично викладачі Львівського державного університету фізичної культури організовують опитування та анкетування студентів, щоб визначити їхні можливості та уподобання. Ми розробили анкету, яка містила такі запитання:

1. Що запам'яталося Вам з перебігу виховних заходів?
2. Які елементи культури спілкування особистості Ви почерпнули, використовуючи діалогову форму упродовж навчання у вищому закладі освіти?
3. Які риси особистості сподівається набути з метою якісної професійної діяльності?

4. Які, на Вашу думку, позааудиторні заходи найефективніше впливають на формування культури спілкування та професійних якостей вчителя фізичної культури: спортивно-відпочинкові, освітньо-пізнавальні, національно-патріотичні, культурно-історичні, або Ваш варіант.

6. Пронумеруйте за значущістю для Вас такі навчально-виховні заходи: виховна година; лекційне заняття; семінарське заняття; вечір вшанування спортсменів; спортивне змагання; зустріч з відомою особистістю; літературно-мистецький вечір; сакральне мистецтво; пізнання культурно-мистецького потенціалу м. Львова.

7. Які літературно-мистецькі вечори, на Вашу думку, є найдоцільнішими і формують загальнолюдські морально-етичні цінності майбутнього вчителя фізичної культури:

– вечори інтелектуального циклу (Брейн-ринг; Що? Де? Коли?; Кращий ерудит);

– вечори фізичного циклу (Козацькі забави...);

– вечори естетичного циклу (фестиваль «Сурми звитяги»);

– патріотичні, присвячені знаменним подіям, визначним датам історії України (Вечір Козацької слави);

– релігійної тематики, присвячені духовним надбанням нації;

– виховні вечори (День Матері...);

– розважальні (КВК, День св. Валентина, День студента...).

Ми з'ясували, що найефективніше на культуру мовлення студентів-спортсменів впливають культурно-історичні заходи. Проведений нами науковий пошук засвідчив, що активна комунікативна взаємодія викладача і студента скерована на розвиток всебічно і гармонійно розвиненої особистості.

Більшість студентів позитивно оцінюють рівень виховної роботи у ЛДУФК і бажають брати участь в організації і проведенні загальноуніверситетських заходів.

Спортсменів приваблюють спортивні заходи, тематичні літературно-мистецькі вечори, також студенти-спортсмени вважають за доцільне проведення патріотичних вечорів, присвячених знаменним подіям, визначним датам історії України. Дещо менша частина студентів віддають перевагу заходам, присвяченим духовним надбанням нації та розважальним.

Викладач у діалоговому спілкуванні із студентами виконує функцію соціального працівника, є тим невидимим генератором

позитивних соціальних змін, коректором суспільних стосунків, рушієм національного прогресу.

Узагальнюючи набутий практичний досвід, методологічно важливими, на нашу думку, є заходи, які проводять викладачі Львівського державного університету фізичної культури з метою удосконалення діалогової форми взаємодії викладача і студента:

- міжкафедральні теоретичні семінари викладачів гуманітарних кафедр з проблем діалогової форми взаємодії викладача і студента;
- наукові студентські конференції з питань «Викладач і студент під час діалогу»;
- конкурси на кращу інсценівку, виконання авторського твору, написання спортивного репортажу, проведення ділової гри;
- соціологічне опитування та анкетування студентів з метою визначення потреб майбутніх спортсменів, їхніх уподобань;
- зустрічі студентів з діячами культури.

Висновки

Під час діалогової форми спілкування, що є ефективною формою спілкування, студент повинен набути вмінь вести діалог, підтримувати бесіду, розповідати. Викладач покликаний сформувати у студента ці знання та вміння, що становлять основу професійної діяльності студента. Діалогова форма спілкування пов'язана із розумінням і засвоєнням понять культурного історичного розвитку, таким чином викладач забезпечує всебічний та гармонійний розвиток особистості.

Засвоєння знань шляхом активізації мовленнєвого процесу взаємодії викладача і студента формує у студентів високу мовленнєву культуру, розвиває індивідуальні здібності й таланти. Викладачі вищої школи, систематично послуговуючись діалоговою формою спілкування, модернізують та індивідуалізують навчально-виховний процес. Вони збільшують обсяг індивідуальної роботи із студентами та удосконалюють форму контрольних занять, приділяють максимальну кількість часу фаховим умінням, навичкам з метою здобуття належного обсягу знань.

Діалогова форма спілкування викладача і студента може бути рекомендованою до використання у навчально-виховному процесі, а різновиди діалогової форми є цікавою і розгалуженою

проблематикою для дослідження. Діалог налаштовує студентів на рівноцінну співпрацю, змушує глибоко і науково мислити. Все це сприяє якісному підходу до навчально-виховного процесу, в якому активізується саморозвиток особистості студента.

Література

1. Равчина Т. Філософсько-етичні засади діяльності сучасного педагога // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. пед.– Вип. 16. – Ч. 1. – 2002. – С. 15-21.
2. Волкова Н. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів – К., 2001. – 450 с.